מבית אי"ש

מתורת רבן של ישראל
הגאון רבי יוסף שלום אלישיב
זצוק"ל

פרשת תולדות תשפ"ז גליון מס' 213

אין לסמוך על הדברים למעשה

וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מָחֲלַת בַּת יִשְׁמָעֵאל (בראשית כח ט)

תענית יום החופה

חכם חתן נשיא גדולה מכפרת וכו' חתן וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו על כל עונותיו (ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג). אמר רבי חמא בר חנינא כיון שנשא אדם אשה עונותיו מתפקקין (פרש"י נסתמין) שנאמר מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' (יבמות סג ע"ב). כ' הרמ"א (אהע"ז סא א') "ונהגו שהחתן והכלה מתענין ביום חופתן".

טעם התענית

כ' הב"ש (שם סק"ו) "ונהגו שהחתן והכלה מתענין, במהר"ם מינץ (סי' ק"ט) איתא ב' טעמים, א' משום דהוא יום סליחה דידהו ונמחלים עוונותיהם, לפ"ז ראוי להשלים התענית, וכ"כ ב"ח באו"ח סוף סימן תקס"ב אות ה'. ב' שמא ישתכרו ולא תהיה דעתם מיושבת עליהם, לפ"ז אין צריכים להשלים, וכ"כ בהג"ה שו"ע (שם סעיף ב)". ובביאור הגר"א (שם סק"ו) כ' ונהגו וכו' "מירושלמי דביכורים (פ"ג ה"ג) חכם חתן ונשיא מוחלין להן על כל עונותיהם, חתן שנא' ויקח את מחלת וכו'".

פסקי רבינו בענין תענית יום החופה

כשעורכים החופה לפני השקיעה אין צריך לצום לאחר החופה אע"פ שעדיין יום. (יבקשו מפיהו שידוכין ונישואין ח"א ע' תצב)

אם עורכים החופה לאחר צאת הכוכבים די לצום עד צאת הכוכבים ואין צריך לצום עד לאחר החופה, ובלבד שלא ישתה דברים המשכרים לפני החופה. (שם ע' תצד)

חתן או כלה המרגישים חלשים או שמתקשים לצום אינם צריכים לצום ביום חופתם. (שם ע' תק)

המתחתן בליל ראשון של חנוכה צריך לצום בערב חנוכה. (שם ע' תקטז)

אם אינם מתענים יזהר החתן מלשתות משקה המשכר. (ציוני הלכה נישואין ע' קלא)

מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי (בראשית כה לא)

הויכוח הנצחי בין יעקב לעשו

הויכוח בין שני הנערים בדבר הבכורה הוא ויכוח נצחי החוזר ונשנה בכל דור ודור. שני עולמות המה, "עשו יודע ציד איש שדה", עשו בונה וכובש, מטרתו לרכוש קנינים ורכוש ולהנות מן העולם עד מקום שיד אדם מגעת, אין דבר העומד לנגדו, הכל כשר בכדי להשיג את ההנאה והתאוה, אין לפניו שום הגבלות, לא איסור ולא שבועה... ואף אינו מסתייג מרציחה וגילוי עריות. וכנגדו "יעקב איש תם יושב אהלים", יושב שחוח על גבי הגמרא בישיבת שם ועבר, על כל צעד ושעל יש גדרים וסייגים, ומסתכל על כל העולם מתוך ד' אמות של הלכה.

וכמובן עשו וכל ההולכים בשיטתו מביטים על יעקב כאיש חסר דעת, לועגים הם ליעקב התם, אשר אין לו ענין בחיים כי אם בית המדרש וד' אמות של הלכה, המקריב את עצמו ומדיר את עצמו מלהנות מן העולם, וכל היום עסוק בעבודה בעול המצוות והדינים – הרי אין זה חיים.

אולם לא ארכו הימים ונתגלה הדבר, בא היום שהכריז עשו "עיף אנכי!" לאחר שטעם מכל ההנאות והתאוות עדיין הרגיש את עצמו רעב ויגע. עייפות זו מה פשרה? מי שולל את מנוחתו? עשו מרגיש בתוכו איזה מהומה פנימית וסערת רוח, אבל מדוע?

סוד זה יודע יעקב – כי ריקנות הנפש לא תתמלא מחורבנה, וכל מחמדי העולם אין בהם כח לספק את הנפש, "לא על הלחם לבדו יחיה האדם" (דברים ח ג). **אדם בעל מטרה נעלית בחייו יש לו טעם בחיים, ורואה נחת בעמלו, ועל זה אמרו** (אבות פ"ד מי"ז) **"יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", אותם החיים על פי התורה, חסים על חייהם, ואוהבים את החיים, כי הם יודעים מה אפשר לרכוש בחיים, וכמו הגר"א שבכה לפני פטירתו כאשר החזיק הציצית בידו ואמר בעד פרוטות אחדות אפשר לזכות ולרכוש מצוות ה', החי על פי התורה מרגיש שבע רצון, הוא אינו מתעייף ממה שקם באשמורת הבוקר ללמוד גמרא ומרגיש כל היום רענן וטוב. אבל "משנאי אהבו מות"** (משלי ח' לו), **המתרחקים מהתורה אוהבים את המות – את האין-ענין בחיים. ובאמת אם נסתכל בתוך תוכו של בעל העבירה נראה שאינו מוצא סיפוק בעולמו, להוט כאילו שותה מים מלוחים, מרגיש עייפות, כי הנפש תובעת את שלה, שבור ורצוץ עייף ויגע.**

או אז אמר לו יעקב "מכרה כיום את בכורתך לי", החיים והעולם לא נבראו אלא בשבילי. ועשו עונה "הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה" – אין לו שום רצון לחיים רוחניים – "למה זה לי בכורה".

וכבר פירש החת"ס על הפסוק "ויתרוצצו הבנים בקרבה" פירש"י "היו מריבים בנחלת ב' עולמות". ותמוה הלא יעקב אבינו בודאי רצה עולם הבא, ועשו בודאי ויתר על עולם הבא, א"כ אין זה מריבה בשני עולמות – כי כל אחד בחר לעצמו עולם אחר.

אולם עשו טען כי באמת זוכה יעקב לב' שלחנות, משל למה"ד אדם שנידון למיתה גם אם ינתן לו לפני מיתתו כל משאלות ליבו, בפיו הוא טועם בכל המעדנים טעם עפר, וליהפך אדם שנודע לו שנפלה לו ירושה והון רב מעבר לים, אף שלעת עתה הוא עני מרוד האוכל לחם צר ומים לחץ, מכל מקום הוא טועם בו טעם מלכים.

עשו אם איהו לא חזה אבל מזליה חזי את ה"הנה אנכי הולך למות", יודע הוא כי עוה"ב אין נותנים במתנה, ואם כן איזה טעם יכול הוא לטעום בעוה"ז? ויעקב הוא אחד משלשה שהטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב (ב"ב טי"ז ע"ב). **על הפסוק והתענג על ה'** (תהילים לז ד) **אמרו רז"ל** (שבת קיח ע"ב) **"זה עונג שבת במה מענגו... אפילו... כסא דהרסנא", גם בדבר מועט שכזה שהוא עושה לכבוד שבת כבר יש לו סיפוק הנפש,**

ואם כן יש לו גם עוה"ז וגם עוה"ב – זוכה לנחלת ב' עולמות. (עפ"י דברי אגדה)

וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו (בראשית כה כו)
בכור ללידה ולא ליצירה

פירש"י "ואחרי כן יצא אחיו וגו'. שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה, צא ולמד משפורפרת שפיה קצרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה, ויטול את הבכורה מן הדין".

רבינו: נודע בשם הגר"ח מוואלאז'ין זצ"ל, בהא דכתי בפ' תצא "וילדו לו בנים האהובה והשנואה", ומשמע דהאהובה ילדה ראשונה וע"ז נאמר "והי' הבן הבכור לשניאה", הא כיצד, וביאר בזה, דבאמת האהובה ילדה ראשונה ומ"מ הבן הבכור לשנואה כיון דיצירתו היתה קודמת. (א"ה יש המייחסים פירוש זה להגר"א זלה"ה, שפסק כן במעשה שהי' באחד שנשא אשה ואח"כ גירשה ושוב נשא אשה, וככלות שבעה ירחים ילדה השניה, ולאחר ימים אחדים ילדה הראשונה כי נמלאו לה תשעה ירחים, והגרושה תכונה שנואה והשני' אהובה, ולזה הו"א שבן השני' יקבל פי שנים כי הרי נולד ראשונה, וע"כ ציוותה התורה לא יוכל לבכר וגו' כי הוא ראשית אונו, כי אזלינן אחר ההריון ולא אחר הלידה) **וכבר תמה ע"ז הגר"ש קלוגר זצ"ל בחכמת שלמה בהגהות לשו"ע חו"מ סי' רע"ח מדברי רש"י בפ' תולדות הנ"ל, דחזי' דאזלינן בתר הלידה ולא בתר היצירה**[2] **וכבר כתב הגר"מ אריק זצ"ל באמרי יושר ח"ב סי' קי"ד, "ולא אאמין כלל שיצא דבר מפי הצדיק הרח"ו זצ"ל".** (הערות בכורות מז ע"ב)

ענייני חנוכה חלק א'

נר חנוכה למי שאין לו בית

דעת רבנו דמי שאין לו בית חייב לקנות או לשכור בית להדליק נר חנוכה, ולא דמי למזוזה שהחובה רק למי שיש בית.

מקום ההדלקת נ"ח בבנינים משותפים

דעת רבנו, דבבנינים משותפים בימינו יש לשטח המשותף שבבנין דין חצר, ופתח הכניסה לבנין הוא פתח החצר, ולכן חייבים להדליק נר חנוכה בפתח הבנין שזהו "פתח החצר" המבואר בשו"ע סי' תרע"א סעיף ה'[3]

הדלקת נ"ח בשמן זית 'דומיא דמנורה'

כמה וכמה פעמים נשאל רבנו על סוגי שמנים מסוימים לנר חנוכה, והי' משיב כסדר, כי הידור להדליק נר חנוכה בשמן זית דומיא דשמן זית שבו הדליקו נרות המנורה בבית המקדש.

כתב בספר פניני חנוכה פ"ז ע' קל"ט, שרבנו הי' מהדר להדליק בשמן זית הראוי לאכילה, ועשוי בכבישה קרה. והדגיש רבנו, שכל הנידון בזה הוא רק להידור, אבל מן הדין הכל כשר. שהרי כל השמנים כשרים לנר חנוכה, אלא ששמן זית מצוה מן המובחר מפני שהוא דומיא דמנורה שבו נעשה הנס[4]**; ולהידור זה צריך שיהי' {ראוי לאכילה ב} לא מבושל דהיינו כבישה קרה**[5]**; עוד כתוב בפניני חנוכה ע' קמה קמו, שרבנו השיב בענין שמן הנסחט מגרעין הזית, שאין זה שמן זית כלל. וכשנשאל, כי אומרים שכל השמן זית שבזמנינו עשוי ע"י שטוחנים הזיתים עם הגרעינים. השיב, שזה תערובת, ובמקדש לא הי' אפשר להדליק בו, ומי שרוצה להדר לא ידליק בו, ולא מועיל בזה ביטול ברוב**[6]**; עוד כתב בפניני חנוכה ע' קמב, שמה"ט השיב רבנו, בענין שמן זית שנפל לתוכו שיירים מפוחמים מהפתילה, שחסר בשמן כזה ההידור של 'דומיא דמנורה', הואיל ובבית המקדש בכה"ג השמן פסול**

אחד מתלמידי רבנו מדי עיונו בספר פניני חנוכה, ראה מה שכתב, שדעת רבנו כי השמנים המשווקים כיום המופקים גם מגרעיני הזית, הרוצה להדר לא ידליק בהם. כתלמיד בשיעורו של רבנו גמלה בליבו החלטה להשיג עבור רבנו שמן זית שמופק רק מבשר הזית ללא הגרעינים, שכן עד היום השתמש רבנו לנר חנוכה בשמן זית כתית מעולה בכבישה קרה, אך לא עלה בידו להשיג שמן זית המופק רק מבשר הזית ללא הגרעינים. הוא יצא לתור ולחפש בבתי בד ואצל הערבים, ולא מצא שום בית בד שמפיק שמן זית כזה, שכן כולם טוחנים הזיתים עם הגרעינים ומפיקים מהם שמן זית. עד שבס"ד מצא בית בד ברמת הגולן, שמפעיל בנוסף גם פס ייצור מיוחד של שמן המופק מזיתים ללא הגרעינים. הוא רכש מהם כמה ליטרים של שמן זית זך זה. בנוסף רכש באלפיים שקל נפת סינון ברמת צפיפות מאד גבוהה וסינן את השמן מהשמרים 'דומיא דמנורה'. והביא את זה קמי רבנו ותאר בפניו את מעלות השמן זית. בשנה הראשונה שהביא את זה לרבנו הי' זה בשנת תש"ע, לא השתמש בזה, שכן לא הי' ברור לו כשרות השמן. אולם בשנה שלאחר מכן, הביא אותו תלמיד אגרונום למטע עצי הזית שברר כי העצים אינם ערלה, וכל עניני הכשרות סודרו על הצד היותר טוב. ובכך הביא את השמן לפני רבנו בכלי מפואר. תיכף כשנכנס הפטיר רבנו בארשת שמחה של מצוה ואמר: "ממש ראוי לבית המקדש". לקראת חנוכה תשע"ב הרעיון צבר תאוצה, כמו"כ נוצר ביקוש לשמן זית 'דומיא דמנורה' בקרב בני משפחת רבינו ותלמידיו. יחד עם אחד מנאמני בית רבנו, פעלו להשיג גם בשנה זו שמן זית 'דומיא דמנורה' בתכלית ההידור עבור רבנו בני משפחתו ותלמידיו. השמן קבל חותם כשרות מהודרת, לשם כך פרקו את המכונות והגעילו אותם מחשש שמא פעם השתמשו בהם בשמן ערלה, וכן הכשירו את הכלים, אח"כ בררו אם הדפים האיטלקיים שמסננים את השמן כשרים. בשמן זית זך זה השתמש רבנו בחנוכה תשע"א וגם בחנוכה תשע"ב שנת פטירתו לדאבון לב כל בית ישראל. מסורת שמן הזית 'דומיא דמנורה' נמשכת מדי שנה בשנה (למעט שנת השמיטה), לרצון בני משפחת רבנו ותלמידיו.

---

[2] וז"ל הגר"ש קלוגר שם "שבתי וראיתי שדין זה מבורר ממ"ש בש"ס בכורות.. מוכח דבלידה תליא ולא בעבור תלוי, והדבר פשוט... והנה שבתי וראיתי שדין זה יהי' מוכרח מפירש"י פ' תולדות מ"ש וזה"ל... והנה כפל לשונו ויפטור את רחמה ויטול וכו' מבואר כוונתו שראה שיהי' פטר רחם לאמו גם שיהי' בכור לנחלה... בע"כ דבכור לנחלה נמי לאו ביצירה תליא מילתא רק בלידה וכו'".

[3] בזמן חז"ל החצר שימש לרוב חשמשים וכמש"כ רש"י בב"ב ב' ע"א ד"ה השותפין "וכל חצירות ששנו חכמים לפני הבתים הן ורוב חשמשן בחצר". אשר לפי"ז יש לדון האם חצרות שבזמנינו כגון חדרי מדרגות יש להם דין חצר לענין דין הדלקת נ"ח בפתח החצר. ובחזו"א (יו"ד קס"ח סק"ו) חילק בין חצירות שבזמנינו לחצירות שלהם לענין מזוזה, וז"ל "וגם דברי המהרי"ל אינו אלא בחצר שלהם שהי' משתמשין בו בטחינה ובאפי' ובשטיחת פירי ושאר צרכים ופעמים אוכלין וישנים כדרך החקלאים בימים ההם, אבל אצלנו אין החצרות רק לאויר וכו' והלכך חצרות שלנו דינן כגינה". וכ"כ (או"ח סי' ס"ה סקנ"ב,סי' צ' סקכ"ג) בדין שיתופי מבואות. ובדרך אמונה (הלכות מעשר פ"ד הי"ד ביאור ההלכה) כ' וז"ל "דכתב מרן בחזו"א או"ח סי' ס"ה סקנ"ב וסי' צ' סקכ"ג דחצרות שלנו נחשבין כמבואות משום דבזמנינו אין משתמשים בחצרות לדירה שיהא עיקר תשמיש הבית שם, ומה"ט פסק שאין להדליק נר חנוכה בזמנינו בחצר שאין לחצרות שלנו דין חצר, ואפי' בחדר המדרגות לא הסכים שידליקו למטה כי סבר שאין לחדר המדרגות דין חצר מטעם הנ"ל". במועדים וזמנים ח"ו סי' פ"ז כ' ששמע בשם הגרי"ז שפקפק טובא על יסוד החזו"א. ובשבות יצחק חנוכה כ' ששמע מהגר"ר רפאל סאלאווייציק, שגר בקומה שניה של בנין משותף ויש לו חלון הפונה לרה"ר ואין חצר לפני הבית אלא פתח הבנין סמוך לרה"ר, דאביו הגרי"ז אמר לו להדליק בפתח הבנין. עוד כתב שם בשבות יצחק ששמע מג"א ששאל את הגרי"ז שיש לו חצר שאין עושים בה תשמישים היכן ידליק, ואמר לו בפתח החצר, דמנלן שצריך תשמישים. וכן דעת הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה ע' ער) דנראה פשוט שמה שאמרו להדליק בפתח החצר אינו דוקא משום דיש על החצר שם בית ממש, אלא משום דהתם הוי פרסומי ניסא טפי, וכיון שכן לא בענין תשמישי דיורין, אלא די בכך שחצר זו משמשת לו לכניסה ויציאה והדבר ניכר שזה שימושו שע"ז יודעין בני רה"ר שנר זה הודלק ע"י דיירי הבית, ותשמיש זה שפיר איכא גם בחדר המדרגות שבזמנינו.

[4] כדאיתא בדרכי משה תרעג א'. וז"ל המ"ב תרעג סק"ד "מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעונה דעל ידי השמן נעשה הנס".

[5] עוד כתב שם בפניני חנוכה: שמעתי מרבינו שליט"א (זצוק"ל) יש רשימה מאחד הראשונים (ר' יצחק סגי נהור בן הראב"ד נדפס בספר הזכרון פחד יצחק ע' תל"ו) של הידור בכלים שמדליקים בהם והוא עושה חמש עשרה דרגות של הידור, ואם בכלים שמדליק בהם יש הידור על הידור, כ"ש שבשמן יש דרגות של הידור על הידור.

עוד כתב שם (ע' ק"מ), שרבנו השיב, ששמן זית מבושל עדיף משמן זית שאינו ראוי לאכילה. וביאר שם (הע' קנב), אע"פ ששניהם פסולים למנורה, מ"מ יש דרגות במעלת 'דומיא דמנורה', דכשאינו ראוי לאכילה פקע ממנו שם שמן זית, משא"כ מבושל הוא שמן זית אלא שפסול למנורה.

[6] כדברי הענוג יו"ט (סי' ד') המפורסמים. וז"ל רבנו (קובץ תשובות ח"ג סי' טז) בענין אות פסולה בס"ת שנעלמה ותבטל ברוב: "אכן בעצם דין ביטול אם שייך באותיות ספר תורה, לכאורא לפי מה שכתב הענוג יו"ט הרי לא שייך בכה"ג דין ביטול, דביטול לא שייך אלא בדבר איסור וכיו"ב דעל ידי דין ביטול הוי ליה כאילו סולק האיסור מכאן, משא"כ בדבר חיובי כגוונא דידן על ידי הביטול אי אפשר שיחול על האות הפסול דין אות כשר".

יוצא לאור ע"י מכון תורת רבינו יוסף שלום אלישיב (ע"ר). לקבלת הגליון במייל להארות ולתרומות ניתן לפנות למכון במייל:
a100g100@gmail.com
כל הזכויות שמורות ניתן להפיץ את הגליון בשלימותו